

РОБОТА З УСНИМИ СВДЧЕННЯМИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ: НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Стаття містить відомості про особливості використання на уроках історії методу наративного аналізу усних історій з метою підвищення їх ефективності й результативності. У ній подано визначення понять «наратив», «наративний аналіз», окреслено особливості усної історії як методу дослідження.

Сучасна методика викладання предметів у загальноосвітніх навчальних закладах має низку підходів, принципів, способів, засобів, технологій, форм, методів, прийомів тощо, якими може скористатися вчитель. Серед них багато інноваційних та традиційних. Усі вони при грамотному їх поєднанні й використанні сприяють ефективності викладання предметів, підвищують якість освіти молодого покоління.

До таких методів належить і метод наративного аналізу. Він з низки причин не набув поки популярності серед педагогів. Його використовують в основному в семіотиці тексту, літературознавстві й лінгвістиці тексту. Але його варто застосовувати й на уроках історії, що надасть їм більшої аналітичності й емоційності. Особливо він буде корисним під час роботи з усними свідченнями.

Про наратив та наративний аналіз писали у своїх працях такі зарубіжні дослідники як Р.Барт, Е.Бенвеніст, А.Греймас, Ж.Женет, Ж.Курте, А.Портеллі. Проблеми нарративного аналізу знайшли своє відображення й у дослідженнях українських та російських учених, зокрема Ю.Безхутрого, Л.Бекерської, О.Гавури, Г.Грінченко, І.Денисюка, О.Капленко, М.Легкого, І.Папуші, М.Руденко, О.Самойлова, В.Сірук. Провідними фахівцями у галузі усної історії є Г.Грінченко, М.Лоскутова, Д.Нікітіна, А.Портеллі, П.Томпсон, Т.Хаверен, Д.Хубова. Вони розглядали усні історії як метод історичного дослідження. Щодо використання нарративного аналізу усних історій на уроках історії, то цей напрям мало висвітлений у педагогіці.

Мета статті – розкриття особливостей використання на уроках історії методу наративного аналізу усних історій.

Наративний аналіз набуває своєї популярності в наукових колах у другій половині ХХ століття. Саме в цей час з'являється низка праць, у яких подається визначення терміна «наратив» та обґрунтовується значення такого аналізу. О.Гавура у своїй статті виклав думку Р.Барта щодо змісту слова наратив: «Наратив – це репрезентація (як продукт і процес, об'єкт і акт, структура і структурація) однієї чи кількох реальних або фактичних подій, здійснена одним, двома чи кількома розповідачами одному, двом чи кільком адресатам» [2]. Також

* © Гончаренко Л. А.

Р.Барт, називаючи наратив універсальною формою мовного існування, зазначає: «оповідь долає національні, історичні й культурні бар'єри, вона присутня у світі, як саме життя» [1]. Сам же О.Гавура з приводу наративу висловлює такі думки: «він є певним відображенням того, що відбулося, у вигляді ряду подій, і водночас – особливим видом знання, способом представлення подій. Двоподібність наративного висловлювання стала позначатися за допомогою цілого ряду термінологічних пар, кожна з котрих увійшла до відповідної терміносистеми як наслідок інтенсивних наукових рефлексій «зміст/форма», «означуване/означник», «фабула/сюжет», «історія/розповідь». Зазначена дихотомічність сприяла також розширенню функціональних меж наративних категорій» [2].

Зважаючи на те, що наративи виступають механізмами організації людського досвіду, на думку М.Реп'євської, у них знаходить своє відображення знання суб'єкта, що транслюється крізь призму його ставлення до того, що відбувається. Окрім того, дослідниця зазначає, що від мовця залежить побудова наративу. Відповідно, на її переконання, наратив – це один із найважливіших способів відображення соціальних конструктів, за допомогою яких можна отримати уявлення про світосприйняття іншої людини. А за допомогою наративного аналізу можна не лише дослідити моделі конструювання дійсності членами певного суспільства, а й мовну свідомість індивідів [7].

В історії наратив розглядається як форма існування історичного знання, що знімає дихотомію пояснення й розуміння – нове знання про соціальні феномени формуються на основі теоретичної генералізації окремих випадків та згадок людей. На думку російських учених Ж.Пузанової, І.Троцук, наративний аналіз, подаючи історію як серію впорядкованих у часі подій, дозволяє не лише поєднувати теоретично структуровані інтерпретації з чуттєвістю до історичних деталей, а й усвідомлювати ступінь опосередкованості образу минулого [6].

Стосовно наративного аналізу, то основні методологічні основи його розробки пов'язані з іменами Дж.Брунера, Г.Розенталя, В.Фишера, Ф.Шютце та ін. Він базується на принципах структурного розгляду тексту, тобто вивчення інтерпретаційних, а не інформаційних можливостей тексту відбувається в сюжетному аналізі через протиріччя фабули й сюжету.

О.Леонтович вважає наративний аналіз якісним методом дослідження, спрямованим на інтерпретацію розповіді, у якій приділяється особлива увага часовій послідовності, яку встановлюють люди як розповідачі про події із власного життя та навколишні події [4].

На думку К.Рисмана, існує декілька моделей наративного аналізу. Однією з них є тематичний аналіз, основна увага в якій приділяється тому, про що говорять. Другою моделлю є структурний аналіз, де увага сконцентрована на тому, як ведеться розповідь, механізму наративу. Інтеракційний аналіз ро-

бити акцент на діалозі автора й читача. Четверта модель – перформативний аналіз – наратив аналізується як дія і процес [8].

Одиницями такого аналізу є розповіді, вербальне представлення ситуацій і подій, що можуть мати вільний виклад подій із недотриманням часової послідовності. До основних параметрів наративного аналізу належать: розповідач, події, простір, час, персонажі, взаємозв'язки між різними категоріями. Отже, для грамотного здійснення наративного аналізу в класі треба зважати на важливі ознаки наративу – наявність розповідача, слухача чи читача, виклад подій, що переживає персонаж, ставлення розповідача до того, про що йдеться.

Метод наративного аналізу широко використовується в різних сферах наукового дослідження. Не винятком є й суспільствознавчі дисципліни, де даний аналіз забезпечить ефективний підхід до дослідження етичних проблем соціального життя. Також він надасть можливість аналізувати механізми, за допомогою яких люди трактують події, будують соціальний світ. Цей метод допоможе вивчити мову як засіб побудови реальності й відображення мовної свідомості.

Оскільки предметом дослідження в наративному аналізі є розповідь чи історія, то він дає можливість вивчати не тільки життєвий досвід, а й форми його викладу – лінгвістичні й культурологічні ресурси побудови історії й переконання слухача в її достовірності. Так, лінгвістичними ознаками наративу, у нашому випадку усного свідчення, є: 1) наявність підрядних речень, що відповідають часовій організації подій; 2) віднесення розповіді до минулого часу; 3) наявність певних структурних компонентів – орієнтиру (опис місцевості, часу подій, персонажів), ускладнення, конфлікту, оцінки (висловлення авторського ставлення до того, що відбувається), вирішення ускладнення та коди (закінчення розповіді і його співвідношення з сучасністю) [6].

На думку Г.Грінченко: «Процес конструювання усної історії є дуже складним процесом, у якому оповідач буде звертатися і до даних із власного біографічного минулого в їхній «прив'язці» до реальних подій минулого історичного, і до тих культурних рамок та нормативних «взірців» пригадування, що упродовж життя кожної людини пропонувало й продовжує пропонувати суспільство» [3, с.11]. Також вона відзначає, що усна історія є методом історичного дослідження, а не предметом, і що усна історія не може бути повноправним «розділом» у межах історичної науки – це методика, яку можна використовувати в будь-якій її галузі. Дослідниця також зазначає, що одне з центральних місць належить використанню даного методу в дослідженнях, присвячених історії війн і збройних конфліктів, де, поряд зі зміною тематики внаслідок розширення кола явищ, що вивчаються, стало можливим зіставлення офіційної історії з історіями особистих трагедій, переживань і відчуттів не тільки солдат і офіцерів – безпосередніх учасників бойових дій, але й їхніх дружин, дітей, матерів і подруг [3]. Зважаючи на це,

учителі історії можуть сміливо вплітати у свої уроки різноманітні усно-історичні розповідки.

На уроках історії є ще низка тем, пов'язаних з історією Голокосту, голодомором, теми сучасної історії тощо, на яких варто здійснювати нарративний аналіз усних історій, які записані спеціалістами. Зараз такі історії існують у паперовому, аудіо-, відеоформаті, більшість із них є доступними в мережі Інтернет.

Учителю історії варто зважати на те, що нарративний аналіз інтерв'ю базується на аналізі самої оповіді та його текстуальних особливостях з метою виявлення того, як оповідач сприйняв, оцінив, запам'ятав, згадав/переказав ту чи іншу подію, епізод або свій життєвий шлях у цілому [3]. Разом із цим, педагоги мають донести до дітей те, що усні історії унікальні, бо вони відображають неповторне життя оповідача, але не є фактичним достовірним історичним матеріалом. Тож, інтерв'ю, нарративні історії з інтерпретацією розповідача сприятимуть більшою мірою кращому розумінню школярами історії соціального життя людей.

Для того щоб здійснювався нарративний аналіз на уроках історії, важливо вибудувати ланцюг взаємозалежних, розгорнутих дій, об'єднаних єдиною центральною темою. Цей ланцюг не може бути обмежений єдиною розповіддю. Адже складовими нарративного контексту вважають різноманітні джерела й жанри, розмаїття комунікативних стратегій і тактик, що використовуються, різний рівень володіння мовою й вибірковими технологіями, різноманітність поглядів і принципів. З кожної оповіді треба виокремити ключові слова, фрази, речення, абзаци, проаналізувати їх, що сприятиме кращому усвідомленню єдиної теми. Отже, нарративний аналіз різних усних історій сприятиме повнішому розумінню певної історичної, політичної, соціальної події й дає можливість пояснити, чому вони відбувалися саме так, а не інакше.

Наративний аналіз спрямований на впорядкування, організацію, переконання, спонукає до інтерпретації подій, акцентуючи увагу на одних й ігноруючи інші.

Викладене вище дає можливість зробити висновки про те, що учителям історії варто використовувати нарративний аналіз усних історій на своїх уроках, оскільки цей метод урізноманітнить навчання школярів, надасть можливості встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, висувати версії, оцінювати й бачити події очима інших людей. Важливо, щоб педагоги усвідомлювали, використовуючи на уроках історії нарративний аналіз, що він не встановлює історичну істину, а через інтерпретацію дає можливість побачити точку зору мовця на події, що викладені в розповідях, свідченнях.

Література:

1. Барт Р. Семиотика. Поэтика: Избранные работы. – М.: Прогресс – Универсус, 1994. – 616 с.
2. Гавура О. Евристичний потенціал структурно-семантичних досліджень усних історій // *ТАВРІЙСЬКИЙ ВІСНИК ОСВІТИ.* – 2014. – № 3 (47).

- джен соціальної комунікації [електронний ресурс]. – Режим доступу до <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35911/72-Gavyra.pdf?sequence=1>
3. Грінченко Г. Усна історія примусу до праці: метод, конспекти, тексти / Г.Грінченко. – Х.: «НТМТ», 2012. – 304 с.
 4. Леонтович О.А. Методы коммуникативных исследований / О.А.Леонтович. – М.: ГНО-ЗИС, 2011. – С. 92.
 5. Профатилова Л.Г. Возможности использования нарративного анализа в современном политическом дискурсе / Л.Г. Профатилова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Випуск 15 [електронний ресурс] / Режим доступу до <http://www.sociology.kharkov.ua/socio/docs/chtenia/2009.pdf>
 6. Пузанова Ж.В., Троцук І.В. Нарративный анализ: понятие или метафора? [електронний ресурс]. - Режим доступу до <http://ecsocman.hse.ru/data/2012/03/29/1272433508/Puzanova.pdf>
 7. Репьевская М.В. Нарративный анализ как метод исследования языкового сознания / М.В.Репьевская // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Лингвистика. – 2013. – Том.10. – Выпуск 2. – С.111-112.
 8. Reissman С.К. Narrative Analysis / С.К. Reissman // The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods / Eds. W.S. Levis-Beck, A. Bryman and T.F. Liao. – Thousand Oaks, Calif.: Sage, 2004.

Одайник С. Ф., Тригуб Т. І.*

МОНІТОРИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ВНУТРІШНЬОГІМНАЗІЙНОГО КОНТРОЛЮ

У статті розкривається доцільність використання моніторингової системи оцінювання якості освіти як засобу внутрішньогімназійного контролю; теоретично обґрунтовується потреба здійснення моніторингу в гімназії з метою підвищення результативності діяльності навчального закладу.

Сучасні соціально-економічні та політичні зміни стали передумовою реформування національної системи освіти. Особливого значення набуває проблема якості сучасної освіти та управління процесом її відстеження. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є розвиток моніторингу, система інструментарію якого здатна оцінити ефективність освітнього процесу та передбачити подальші кроки до її підвищення. Адаже отримати достовірну інформацію про результативність освітніх технологій, кількісні та якісні зміни в інтелектуальній та духовній сфері учнів можна лише на науковій основі. Тому оволодіння моніторинговими технологіями стає потребою і вимогою компетентного керівництва загальноосвітнім навчальним закладом.

Орієнтація гімназії на досягнення якісно нових освітніх результатів призводить до необхідності перейти від традиційного способу внутрішньогімназійного контролю до управління якістю освіти. Основою такого інноваційного процесу є моніторинг якості освіти, спрямований на отримання оперативної та

* © Одайник С. Ф., Тригуб Т. І.